

Városunk

Budapesti Honismereti Híradó

II. évfolyam 2. (jubileumi) szám

1999. április

Rédey Pál

Buda visszafoglalása Győzelem, majd kapituláció

Spira György

Szent György napja Pesten

A honvédség főerői 1849 áprilisának első hetében a Duna-Tisza között sorozatos vereségeket mérnek a fővárost és környékét január óta megszállva tartó császáriakra. A sereg zöme – az április 7-én, Nagyszombat napján Gödöllőn lezajló haditanács döntésének megfelelően – a következő héten, a Duna balpartján – megindul Komárom felé, hogy felmentse az ellenség

a Magyarország ellen harcba vetett császári csapatok újdonsült főparancsnoka a korábbi fővezér, a vereség miatt 12-én elcsapott (s 16-án már el is távozott) Alfred Windisch-Grätz herceg tábornagy örökébe lép, felmértvén a helyzetet, már ideérkeztek napján átlátja, hogy ha nem tágít, akkor megtépzott, és harci szellemében is fölöttébb megfoghatkozott seregét a hon-

1849. május 21. – magyar zászló Buda várának falain
(Winezky József litográfiája)

Az 1849. április 14-én Debrecenben megszületett „Függetlenségi Nyilatkozat” végső soron megkoronázta az egy évvel korábban kezdődő forradalmat. Válasz volt Kossuth részéről az uralkodóház sorozatos hitszegésére és kétszínűségére. A nemzet egészséges ösztöneit fejezte ki a trónfosztásban. Csupán a megalkuvók, a jövőben kételkedők és a „békepart”

hökkent meg a radikális lépéstől.

Persze azzal a kormánnyal és a parlament tiszttal volt, hogy Debrecen, mint főváros nem jöhet számításba, szükségszállás, sikertelen hadműveletek eredménye volt az idemenekülés. Mind Kossuthnak, mind a parlamentnek és a kormánynak szíve mélyén a mielőbbi visszatelepülés (Folytatása a 4. oldalon.)

Kossuthfalva

Kevesen tudják manapság, hogy Pesterzsébet (városunk XX. kerülete) alapítói más nevet szántak településüknek. 1870-ben – az országban harmadikként – Kossuth nevét tervezték viselni, amihez nemzetünk nagyjának hozzájárulását is adta. (Írásunk a 11. oldalon.)

Hegyvidék és helytörténet

Budapest XII. kerülete Hegyvidék nevet viselő része történelmünk során nem volt önálló település. Az egykori szőlőművelő gazdák, nyaralók, művészek és itt élő tehetős polgárok azonban jelentős szerepet töltek be városunk történetében. (Írásunk a 7. oldalon.)

Aulich Lajos (Krauser litográfiája)

által immár több, mint negyedéve ostromgyűrűbe zárt várat, s aztán a Dunántúl területére lépve a főváros falai közé visszahúzódtott császáriak hátába kerüljön. A seregnek egy kisebb – másfél hadtestnyi – része pedig eközben **Aulich Lajos** tábornok vezényletével a Rákos mezejére vonul, és mindenfelől körülzárja Pest városát.

A 20-án Budára érkező **Ludwig Welden** báró tábornok, aki most mint

Ludwig Welden (E. Kaiser litográfiája)

védcsapatok könnyen harpófogóba szoríthatják és megsemmisíthetik. Ezért kétsédelem nélkül úgy határoz, hogy napokon belül földjára Pest városát, kiüríti továbbá Buda külső kerületeit és Óbuda mezővárosát is, s csupán a budai várban hagy hátra a magyarok további előretörésének lassítására a testvérvárosok eddigi katonai parancsnokának, Heinrich Hentzi tábornoknak a vezényletével egy nem túlság (Folytatása az 5. oldalon.)

A diadalittas Windisch-Grätz 1849. január 4-én bicskei főhadiszállásán fogadta – Batthyány Lajos gróf kivételével (kit január 8-án Pesten elfogott) – a magyar országgyűlés küldöttségét. Majláth György országbíró szavaira undebingte Unterwerfung = feltétlen alávetés volt a válasz. A magyarok a város kímélése miatt ütközet nélkül vonultak ki. Görgői után Perczel seregei 5-én reggel hagyták el Pestet. Csányi László utolsóként még felszedette a szolnoki vaspálya egy részét.

Fekete-sárga közigazgatás

Wrbna altábornagyot Buda küldöttsége felhívta a bevonulásra. Windisch-Grätznek a Rottenbiller Lipót vezette küldöttség adta át Pest város kulcsait, melyet Olmützbe küldött Ferenc Józsefnek. Délután egy órakor vonultak be zeneszó mellett az osztrákok: 28 zászlóalj gyalogság, 43 lovasszázad és 186 ágyú. Élükön Jellačić, aki már szeptemberben szerette volna elfoglalni a fővárost. A városi képviselőtestület feloszlatták, Rottenbillert a „fekete-sárga” Lechner Károly követte a polgármesteri székben. A polgári közigazgatás a katonai parancsok végrehajtójává vált, melynek a császári biztossá kinevezett Havas József igyekezett eleget tenni – Wrbna városparancsnok utasításainak megfelelően. Elrendelték a nemzetőrség feloszlását, rögtönítelő bíróságokat állítottak fel, és 36 órát adtak a fegyverek beszolgáltatására. Január 9-én visszaállították a cenzúrát, még a gazdasági és kulturális egyesületek gyűléseit is betiltották. Az utcaneveket is megrostálták, így a várbéli Kossuth utcából Jellačić utca, az Igazság tér-

Kétfejű sas árnyékában Császáriak Pest-Budán

ből Borjú piac lett. A Lánchíd mindkét végén ágyútoronyokat építettek, és lezárták a közönség elől. 14-én hadpolitikai központi bizottságot hoztak létre a szabadságharc híveinek felkutatására és bíróság elé állítására. Czuczor Gergelyt, a „Riadj magyar, riadj” című verséért hatévi várfogságra ítélték. Wodianer Sámuel négyezer forint fizetésére kötelezték, mert külföldi kapcsolatait a honvédség felfegyverzésének a segítésére használta.

Hadisarc

A megbocsátásban bízó volt honvédtisztek és tisztviselők, akik bevárták az osztrákokat, súlyos büntetéseket kaptak. Számptalan körözőlevelet állítottak ki. A hadcsapatok parancsnokait pallosjoggal ruházták fel, a postamestert is, ha Debrecenből Kossuth-szózatot, levelet, irományt, hírlapot elfogad, kötéllal fenyegették. A fogoly honvédtiszteket közönséges fegyvenként kezelték. Kihirdették, hogy a hadiszükségletek terhéért ezután a pártütésben részt vett nemesség és polgárság fogja viselni. A harmincezer főnyi megszálló katonaságot a lakossághoz szállásolták be. A hadsereg igényeinek kielégítésére Buda százezer, Pest négyszázezer

forintot volt kénytelen fizetni. Március elejére befejezték az Üllői úti laktanya építését, ekkorra az áremelkedés mellett a Kossuth-bankók forgalomból való kitiltása is sújtotta a lakosságot.

Az „engedelmes” alattvalók

A két megjelenő lap közül a Pesti Hírlap csak az események száraz krónikása, ám Vida Károly szerkesztette Figyelmező egészen Windisch-Grätz szolgálatába állt. Az iskolák üresek, a múzeum, Nemzeti Színház zárva. A vörös toll, zsinór, szalag

nak beszerzett gépeket is a szolgálatukba állította. Sokan lakomákat rendeztek a fekete-sárga katonáknak, vagy árulkodással másokat bevádoltak. A másik oldalon viszont gyakran letépték a császári hirdetményeket, vagy kiálták: Éljen Kossuth! Híreket hoztak a honvédcsapatok győzelméről, bujkáló honvédeket rejtegettek.

Megtorlás

Falragaszokon hirdették ki az ítéleteket és a végrehajtást. A lengyel Slawski Félixet és Novák Tivadar nyugalmazott császári hadnagyot azért végezték ki, mert katonákat beszéltek rá a honvédsereghez való átállásra. Február huszadikára már annyira megteltek a börtönök s az Újépület,

A magyar tábori véstörvényszék halálra ítélte Offner Kristófot, a pesti lőszergyár vezetőjét

viselését besorozás terhe mellett megtiltották. A püspöki kar nevében felszólították a népet az engedelmessegre, a királyért való imádkozásra. Offner Kristóf, a budai hengermalom vezetője önként 1400 mázsa lőport szállított a császári seregeknek – a Honvédelmi Bizottság parancs ellenére átmentette a berendezést, sőt, az újonnan magyarok

hogy újabbak létesítését hátrózták el. Még szolidabb irodalmárokat is befogtak, mint Fényes Elek, vagy Vachott Sándor. A halottakat is csak útlevelemel lehetett kivinni a városból. Mivel főleg a zsidók csempésztek ruházati felszereléseket, és vittek kémjelentéseket a honvédseregnek, elrendelték, hogy minden elítélt zsidóért a

→ hitközség külön húszezer forint bírságot fizessen, sőt, a már eltörölt türelmi adó címén 480 ezer forinttal megszarolták a pest-budai zsidóságot. Nem állottak olyan rémhíreket terjeszteni, hogy a szabadságharc vezetői megszótktek, és Galíciában elfogták őket, hamis Közlönyt nyomtattak. A közhangulatot munkalehetőségek és munkabéremelések által próbálták befolyásolni.

Március negyedikén Pestre érkeztek a Kápolnánál fogságba esett honvédek, a Kerepesi úton jókora tömeg várta őket és a foglyokkal együtt kórusban éltették

Kossuthot. Az újra megnyílt Nemzeti Színház március 23-ai előadásán és másnap az utcán egy kiáltványban olvashatták, hogy a honvédség a város bevétele

készül, és akadályozzák meg az árulók menekülését. Április ötödikén a város lakói már látták a visszavonuló császári katonákat.

Karacs Zsigmond

Helytörténeti gyűjteményvezetők találkozója

A Budapesti Történeti Múzeum szaktanácsadója, **dr. Holló Szilvia Andrea** kezdeményezésére évente többször összejönnek városunk helytörténeti gyűjteményének vezetői. Idei első találkozásuknak február 26-án a Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény adott helyet, ahol a szakmai feladatok megbeszélése mellett foglalkoztak a TKM fővárosi kiadványainak megjelentetésével, a gyűjtemények interneten történő népszerűsítésével.

Az utolsó „Vörös sipkás”

Újpest legidősebb polgára

A „Magyarország” című lap munkatársa az újpesti szegényházban talált rá az akkor 105 éves (tévésen 107 évesnek írva) Mészáros Gáborra. 1927. szeptember 18-án a vele készített interjút közzölte.

Versegen élt a Mészáros család. Mészáros József és Orosz Anna házasságából született a 48-as honvéd. A fiatal Gábor Ráday Gedeon gróf első bérese volt, majd Podmaniczky báró szolgálatába állt. 1870-től Újpesten élt, fuvarosként dolgozott. Élete utolsó éveit a Baross utcai szeretetházban töltötte. 109 évesen, 1931. december 10-én végelgyenülésben hunyt el.

Újpest legidősebb polgára élete alkonyán is víg kedélyű, elégedett ember volt. Szívesen emlékezett, az újságíró kérdéseire adott válaszai szellemi frissességről tanúskodnak.

„Petőfit én jól ismertem. Mintha még most is látnám: három évvel volt fiatalabb nálam a fiú. Rákos mezején hallottam egyszer szónokolni, volt is ott rivalgás, majd szétszaggatták szegényt. Amikor szavalt, toppantott a lábával, és nagy dühösen

támadta a zsarnokságot... Görgeinél szolgáltam, sokszor elbeszélgettem velem. Részt vettem a kápolnai, hatvani, gombosi és az isaszegi csatákban...

Ösmertem én Rózsa Sándort is. A váci nagy csatában vett részt guerilla csapataival.”

Verbuválás 1848-ban: „27 éves tacsó voltam még, amikor beálltam Vörös sipkás bakának. Hadnagym harmadmagammal

küldött regrutákat verbuválni. A fiatalság nagy örömmel és lángoló lelkesedéssel csapott föl katonának, úgy-hogy egymagam naponta 10-15 újoncot szedtem össze, pedig nyár volt, és éppen a búzát hordták. Az öregek bizony sokszor sírva jöttek könnyögni, és hozták a negyven forintot, az újoncváltásdíjat, hogy engedjem haza a fiaikat, de sem én, sem a legények hallani sem akartunk róla. Sőt, ők voltak a legjobb verbuválók! Hát bizony öt forintot kaptunk minden újenc után a magyar kincstártól.”

A váci nagy csatában a harcok során maradandó élményeket szerzett: „fél tizenegy lehetett, amikor megkezdtek a rohamot a muszkák ellen, ámde Gödöllő felől viszont osztrák ulánusok törtek reánk. Felvultak tartalékaink, az osztrák halálfejes légionáriusok és a lengyel dzsidások a mi szárnyunkra jöttek, és közös erővel kezdtük meg az attackot

az oroszok ellen. Hamarosan megingott az orosz rajvon, és félkör alakban közrefogva őket Kartalon, Váchartyánon át Vácig zavartuk. A váci állomással szemben, magas szőlődombokon álltunk fel, míg az oroszok a lapályosabb részen fejlődtek. Mi ágyúval kezdtük a tüzelést a váci kápolna mellett hajszoltuk őket egyenesen bele a Dunába... Újra kezdtük a rohamot, de a túlerő szétszórta hadtestünket, amely Világos felé menekült, míg engem harmadmagammal az oroszok elfogtak és Kosdra vittek.”

A fogságból hősünk megszökött, majd Versegen bujkált, ahol öt nap múlva ismét elfogták, és Pestre vitték, s híres Neu-Gebaudeba zárták. „Édesanyám Albrecht főherceghez ment, kikért, mert apám közben meghalt, bátyámat a Lichtenstein-huszárokhöz sorozták, öcsémet pedig az Erste Regimentbe vitték, így, mivel senkije nem volt, engem kiengedtek a börtönből...”

A hadfi leszármazottai ma is Újpesten élnek, jóvoltukból a *Helytörténeti Gyűjtemény* örzi halotti anyakönyvi kivonatát. Arcvonásait az említett újság rajzos illusztrációjából ismerjük.

Szöllősy Marianne

Vörössipkás honvéd a délvidéki harcokban
(Kovács Mihály oljafestménye)

Buda visszafoglalása

● folytatás az első oldalról

gondolata izzott. Vissza a fővárosba!

Ennek ideje is elérkezett. Szerencsésen alakultak a katonai viszonyok. Ám amire kevésbé számított a politika, egyre közelebb került az orosz invázió lehetősége. Főként a magyar hadak egyre-másra aratott diadala miatt, amely a menekülő császári erők felett igen látványos volt. Nevet is kapott történelmünkben ez a katonai sikersorozat: „dicsőséges tavaszi hadjárat”, mely Kápolnánál kezdődött, és Buda visszafoglalásával végződött.

Buda visszavétele két hetet vett igénybe, és május 21-én hajnalban fejeződött be. A hadtörténeiszek egyértelműen hibának tartják az ostromot, miután a kéthetes ostrom megtörte a magyar seregek lendületét, az ellenség üldözését, mely a számítások szerint a Duna jobb és bal partján Bécsig meg sem állt volna. Semmi szín alatt nem volt szerencsés Buda felszabadításá-

nak erőltetése, bevétele, mert emiatt mást hadszíntereken és összefüggésekben kudarcok egész sorát nyitotta meg. A vár ostromának hatása kisugárzott Komárom-Győr-Pozsony térségig, ahol rendezni tudta sorait a „kétfejű sas”, és megsemmisítő csapásokkal állhatott szembe a magyar erőkkel. Görgeinek, Klapkának, Damjanichnak és a többi tábornoknak többé az ellenfél előnyeit nem sikerült leküzdeni, sőt, arra sem voltak képesek, hogy erőiket összevonják.

Budavár védelmét Hentzi Henrik tábornok vállalta. A közutálatnak örvendő, Debrecenben született (1785) „svájci” származású „labanc” különös előjelű névvel került történelmünkbe. Hentzi korábban több magyar várban szolgált parancsnoki minőségben, méghozzá mérnök tábornok volt. Letette a magyar alkotmányra is az esküt, de született ellensége lett a magyar szabadságharcnak. A magyar tisztikar gyűlölte is kellőképpen. Tulajdonképpen amikor a kormány

Debrecenbe menekült, Hentzit otffelejtték Budán, s ekkor nevezték ki a vár parancsnokául. A téli hadjárat idején kellő előrelátással kezdte meg a vár megerősítését. Görgei felszólította a vár átadására, ám Hentzi bízva jó felszereltségében, hallani sem akart a vár feladásáról. Különösen emlékezetessé tette magát Pest okatlan bombázásával, lövetésével. (A Nemzeti Színházat is találat érte, sőt, ki is gyulladt.) Május 21-én halálosan megsebesült, és egy nap múlva meghalt. Nevéhez fűződik még egy gyűlöletes dolog, ami szerencsére nem sikerült. A majdnem kész Lánchidat – Széchenyi szeme fényét – akarta levegőbe röptíteni.

Buda felszabadításának nem lehetett sokáig örvenedni. A magyar seregeknek ezidőtől kezdődött „vesszőfutása”. A tavasszal győztes hadvezérek seregeikkel együtt megállás nélkül menekültek. Képtelenek voltak erőiket összevonni, és közös csapást mérni az ellenségre. Időközben feltűnt már az orosz is a maga kétszáz ezer főnyi seregével. Bár úgy festett a dolog,

hogy a magára talált osztrák hadvezetés az oroszok nélkül is képes lenne leszámolni a mieinkkel. Ez külön is növelte a szövetségesek egyébként is fennálló rivalizálását.

Eközben a magyar hadvezetésnek egyetlen törekvése ábrázolódik ki, egy „szabad folyosó” létrehívása, amelyen menekülni lehet Törökország felé. Ez a Szeged – Temesvár – Orsova vonal lett volna. De ez nem sikerült. Augusztus 13-án beteljesedett a végzet, Görgei Világosnál kapitulált az oroszok előtt.

A honvédek közül sokan sírva tették le a fegyvert. Valami visszhangzott szívükben Görgei váci szózatából: „Győzelemről győzelemre hordjátok zászlóitokat. Dicső tettel hirdítetek vitézségeteket, bátorságotokat. mint hősök kezdtétek meg a haza megszabadításának szent művét. Nagy dolgok történtek már, még nagyobbaknak kell történniük, hogy szép hazánk igazán szabad és szerencsés legyen. Előre a győzelemre!”

A remélt győzelem azonban fegyverletétel lett, majd kezdődött Haynau véres rectorziója.

BUZA Péter: Pestújhely emlékkönyve. Pestújhely, 1997. Rákospalotai Múzeum. 243 p., illusztrált.

ERKI Edit: „...áll még Buda!”

A magyar irodalom várbeli századai. Megjelent Buda fennállásának 750. évfordulójára. Összeáll.: - - Rajz Emődy Attila. Budapest, 1997. Jövendő Kiadó. 128. p., illusztrált

KISS Lajos – V. SZINNYAI Katalin: A magyar építőmesterek és Budapest építészeti öröksége. Budapest, 1997. Építésügyi Tájékoztatói Központ Kft. 156 p., illusztrált, színes.

LAMPEL Éva – LAMPEL Miklós: Pesti bérházsors. Várospolitika városrehabilitáció. Az epilógus című fejezetet írta Erő Zoltán és Sárkány Csilla. Budapest, 1998, Argumentum Kiadó. 147 p., illusztrált

LICHTENBERGER, Elisabeth – CSÉFALVAY Zoltán: Várospusztulás és -felújítás Budapesten. Budapest, 1995. Magyar Trendkutató Központ 216 p., illusztrált.

NAGY Gergely – SZELENYI Károly: Kertvárosok Európában Wekerle -telep Budapest. Tanulmány: Nagy Gergely, fotó: Szélenyi Károly. Budapest, 1997. Szélenyi Ház 24 p., illusztrált.

Budapest történetének válogatott bibliográfiája III.

RÁDAY Mihály: Jelenetek a pesti utcán. Az összekötő szöveget N. Kósa Judit írta. Szerk.: Gáspár Zsuzsa és N. Kósa Judit. Az adattárat Déry Attila és

Sántháné Antal Sára készítette. Budapest, 1998, Karinthy Kiadó. 318 p., illusztrált, színes fotók.

SPIRA György: A pestiek Petőfi és Haynau között. Budapest, 1998. Enciklopédiai Kiadó. 826 p., illusztrált

Terézváros Budapest szívében. Fényképek és tényképek a világvárosból. Szerk.: Szabó Ferenc. Budapest, (1998), Terézvárosi Művelődési Közalapítvány – Saluton Bt. 296 p., illusztrált: 6 színes fotó, XXXII térképtábla

VARGA Lajos Márton: Írók Budapestje. Budapest, 1996. Ki-jarat Kiadó. 135 p. (Interjúk magyar írókkal 1993-1996).

ZOLNAY Vilmos – GEDÉNYI Mihály: A régi Budapest faty-tünyelvekben. Budapest, 1996, Fekete Sas Kiadó. 151 p.

ZÓRÁD Ernő: Tabán a háromszáz éves kártyavár. Budapest, 1997, Pallas Stúdió, Kossuth Nyomda. 164 p., színes il-lusztrációk

VUJICSICS Sztoján: Szerbek Pest-Budán. Budapest, 1997, Városháza Kiadó. 63 p., illusztrált. (A mi Budapestünk)

Dr. Schwarcz Katalin

Szent György napja Pesten

• folytatás az első oldalról

gosan nagy, de néhány heti ellenállásra alkalmasnak ígérkező – 4764 fegyveresből álló, és 85 löveggel is felszerelt – csapatot.

Arról azonban Welden persze gondoskodni kíván, hogy a kivonulást minél zavartalanabbul bonyolíthassa le. S arra nem tudja ugyan

kével együtt okvetlenül az ágyúk tüzének martalékául adassék”.

És a tanács habozás nélkül engedelmeskedik is: már 23-én délelőtt kéttagú küldöttséget meneszt Aulich főhadiszállására a fegyvernyugvás kikunyerálására. Aulich pedig enged az unszolásnak, mert maga sem örülne Pest végromlásának, s mert katonáit sem

li ötig be is fejezik Pesten tanyázó csapataiknak a Duna jobbpartjára történő visszavonását. Eközben csupán egyvalami háborgatja őket: hogy az utca hosszát felsorakozott és távozásukban gyönyörködő emberek több helyütt „*Éljen a magyar – éljen Kossuth*” kiáltással búcsúznak tőlük.

Ettől eltekintve azonban zavartalanul bonyolódik le Pest kiürítése, s némely rosszmájú helybéliek derűsen állapítják meg, hogy „*a német ... éppen Szent György napjára költözött ki Pestről, mint a lakók szoktak*” lakbérnegyedkor. Mikor azonban a pesti Nagy Híd (ma: Deák Ferenc) utca torkolatát a Tabánnal összekötő hajóhídon az utolsó ellenséges katona is átér a Duna túlsó partjára, a 10. (1. báni) határőr-gyalogezrednek a vár védelmére hátrahagyott egyik zászlóaljja – ezredtulajdonosának, a császári hadsereg I. hadtestét vezénylő Josip Jellačić báró altábornagynak a parancsára – még végrehajt egy vitézi tettet: egymás után meggyújtja az előzőleg szurokkal és kénnel bemá-

jék” a hidat. Elpusztítását nyilvánvalóan csak bosszúvággyal és a pestiek megfélemlítésének szándékával lehet magyarázni, hiszen a honvédcsepatokek a folyón való átkelésre úgysem igen használhatták ezt az ellenséges ágyúk tüzének kitett útvonalat, nem beszélve arról hogy a hidat – mint a tél beköszöntekor minden évben szokták – szét is lehetne szedni, hajóit pedig nehézség nélkül a budai part-ra vontathatnák.

Mindenesetre a hídból Szent György napjának felvirradtakor, 24-én reggel már csak hét-nyolc füstölgő hajó látható. S egy hajszálon múlik, hogy nem lesz egyidejűleg romhalmazzá az immár hetedik éve épülő Lánchíd is. Hentzi tábornokot ugyanis csak az utolsó pillanatban sikerül eltántorítania a hid felrobbantásának tervétől a hidépítést irányító Adam Clarknak – állítólag azzal a fenyegetéssel, hogy ha megvalósítaná tervét, akkor a Lánchíd-építő Társaság angol részvényesei veszteségükért alighanem a magyar nagybirtokosok angol bankokban elhelyezett tőkéjéből kárpótolnák magukat. S hogy Hentzit ekkor csakugyan ez az érv bírja-e jobb belátásra, azt nem tudjuk kideríteni. Annyi azonban bizonyos, hogy a Lánchíd egyelőre megmenekül; csupán a főgerendáit szerelik le most a császáriak, „*nehogy valaki Pestről átmehessen*” Budára.

Már a Lánchíd körüli huzavona is mutatja, hogy mennyire kapkodva bonyolítják le a megszállók a magyar forradalom fővárosának kiürítését. De fejvesztettségükről tanúskodik az is, hogy az utolsó percben a városi tanács gondoskodására bízzák azokat a „*mintegy 3600 be-* **→**
tég és sebesült ka-

Gödöllő kastélya – a Buda visszafoglalása mellett döntő haditanács helyszíne (Acélmetszet Ludwig Rohbock alapján)

elszanni magát, hogy a kivonulás idejére fegyverszünetet kössön Aulichhal – hiszen ezzel jóvátehetetlenül lealacsonyítaná ifjú uralkodóját, a decemberben trónra lépett Ferenc Józsefet -, azt viszont megengedhetőnek ítéli, hogy a pesti városi tanáccsal oldassa meg a kellemetlen feladatot. 22-én tehát felszólítja ezt a január óta csupa udvarhú elemből összeszerkesztett testületet, hogy ő kössön Aulichhal olyan megállapodást, amelynek értelmében a honvédcsepatokek mindaddig nem fognak Pest területére lépni, amíg a császári csapatok elvonulása be nem fejeződik, mert ha ezt nem eszközölik ki, akkor jó-maga „*a rideg szükség azon utolsó lépéséhez látná magát kényszerítve, miszerint virágzó Pest városa a Lánchíddal, a művészet e reme-*

szívesen tenné ki a véres utcai harcoknak. A honvédcsepatokek bevonulása így 24-re marad, a császáriak pedig lehetőséget kapnak

Pest kiürítése után visszavonuló osztrák sereg (Anton Strassschwandtner litográfiája)

arra, hogy harcok nélkül távozzanak.

S a lehetőséggel siettek is élni: már 23-án éjfél előtt megkezdik, és 24-én hajna-

zolt hidat tartó hajókat, s azután néhány ágyú társaságában felsorakozik a budai Duna-parton, „*nehogy az emberek oltani merészel-*

→ tonákat”, akiket seregük „az idő rövidsége tekintetéből... vissza hagyni kéntelen”, sőt, szintén a városi tanács gondjaira bízzák – azaz egyszerűen futni engedik – a mai pesti Szabadság tér helyén meredező Újépületben őrzött száznegyven politikai foglyukat; ami pedig leginkább árulkodik a fejtelenségükről: együttvéve nem kevesebb, mint hétezer löfegyvert is a pesti laktnyákból és kórházakban felejtettek távozásukkor.

Igaz viszont, hogy amit különösen fontosnak ítélnék, azt a nagy kapkodásban sem mulasztják el megtenni. Még idejében útnak indítják például nyugat felé a várbeli börtönökben elzárt politikai foglyokat, köztük az első parlamentáris magyar kormány fejét, a még januárban a kezükre került Batthyány Lajos grófot is. S meg kell hagyni, hogy a menekülő ellenséges hadak sorait nemcsak az ilyen kényszerűségből velük tartó sorsüldözött emberek gyarapítják, hanem szép számban az ellenforradalom önként távozó hívei és kiszolgálói is – olyanok, mint például az ország megszállott területeinek közigazgatását eddig legfelső fokozatig irányító Szógyény László volt magyar alkancellár vagy Hám János ki-nevezett esztergomi érsek és a pesti városi tanácsnak is nem egy tagja, akiknek mind-mind jó okuk van arra, hogy lehetőleg elkerüljék a felszabadítókkal való találkozást.

Akik viszont helyben maradnak, azok nagy többsége nem félelemmel, hanem örömmel és lelkesedéssel várja a Pestre 24-én végre bevonuló honvédcsoportokat. Az épületeket – még a budai vár ágyúival farkasszemet néző Duna-partiakat is – már reggel elborítják

a piros-fehér-zöld lobogók, s az utcákat zsúfolásig megtöltik a házakból kitóduló emberek, akiknek ruháját szinte kivétel nélkül vörös vagy nemzetiszínű szalagok és kokárdák díszítik, s akik olyan hangosan ismételtetik az „éljen a magyar – éljen Kossuth” kiáltásokat, hogy szavuk még Budán is tisztán hallható.

A várost előntő ünnepi hangulatot csupán egyetlen visszás jelenet ékteleníti el: reggel fél hét tájban a Duna-parton ögyelgő emberek a tömegben felismernek, s aztán csaknem agyonvernek egy – nem tudni, mi okból – Pesten rekedt és polgári öltözékbe bújt császári tisztet. Erről az elborzasztó fejleményről azonban gyorsan eltereli a figyelmet, hogy hét és nyolc között végignyargalnak a városban az első huszárok, s őket aztán a nép – a szemtanú Mátray Gábornak, a Széchényi Országos Könyvtár őrének a naplójegyzete szerint – „kimondhatatlan örömmel és éljenzéssel” köszönti, majd „nemzeti zászlók és szala-

gokkal, virágbokréta és zöld koszorúkkal, kalács-csal, borral” ajándékozza meg, a nők pedig az ajándékokat csókkal egészítik ki. S bizonyára sokan osztják, amit a huszárok láttán egy hetvenesztendős zsidó hölgy mond ekkor „könynyeket hullajtva” unokájának, a később Ágai Adolf néven ismertté váló Rosenzweig Adolfnak: – *Jaj, gyermekem! Ez az én életemnek legszebb napja.*

A következő órában aztán sok pesti nő, nem győzőn kívánni nagyobb számú honvéd érkezését, kocsiba száll, és elhajat a felszabadítók cinkotai tábora felé – mint két nap múlva maga Kossuth fogjanyugtáznai a képviselőház színe előtt – „seregeinket megvendégelni”. Amikor pedig este fél kilenc – kilenc felé bevonulnak a városba az Aulich által helyőrségi szolgálatra kijelölt egységek, „az iszonyú néptömeg” – ezt is Mátraytól tudjuk – „folytonos éljenzéssel” fogadja és égő fáklákkal kíséri őket szálláshelyükig. Mások meg ezen az estén a Nemzeti

Színház rögtönzött díszelőadására sietnek, s ott megindultan hallgatják – amit hónapok óta nem hallhattak – a Rákóczi-indulót, majd más versek között Petőfi januárban született művét, az Európa csendes, újra csendes... kezdetű költeményt.

Részletek a szerző „A pestiek Petőfi és Haynau között” című könyvéből (Bp., 1998.)

Köszönetnyilvánítás

Szerzői tiszteletdíjukról lemondva segítették megjelenni lapunk mostani számát:

dr. Bogyirka Emil
Gábrriel Tibor
Gergely Katalin
dr. Rédey Pál
dr. Schwarcz Katalin
Szöllősy Marianne
Téglás Tiadarné.

A Budapesti Honismereti Társaság támogatásukért ezúton is köszönetét fejezi ki.

Nagy-Budapest 1950. január elsejével történő létrehozásáig a mostani permkertületek önálló településként működtek – közülük is kiemelkedett a leginkább dinamikus fejlődő Újpest városa.

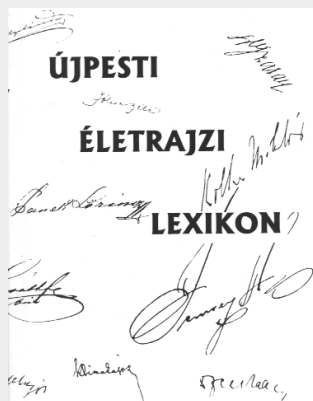
Kadlecovits Géza életrajzi lexikona hűen tükrözi ezt a helyzetet: a reál- és humán tudományok számos ismert művelőjével, írókkal, költőkkel, képzőművészekkel és politikusokkal egyaránt találkozhatunk e kiadványban és ismerhetjük meg címszavakban életük sorát.

Azoknak az emberek-

Kadlecovits Géza:

Újpesti életrajzi lexikon

(Újpesti Városvédő Egyesület, 1998, 108 p.)

nek az adatait tartalmazza e kötet, akik napjainkban már nem járják Újpest utcáit, emléküket utcanevék és az itt élők szívükben ör-

zik. Szerzőnk a jelenleg rendelkezésre álló életrajzi adatok alapján a néhai város, majd a főváros

IV. kerülete életében egykor fontos személyiségeket mutatja be. Értékes része a lexikonnak a kötet végén mellékletként közölt összesítés Újpest bíróiról, polgármestereiről, díszpolgáraitól és emlékéremmel kitüntetetteiről, valamint a kerület civil szervezeteiről.

Az életrajzi lexikont az Újpesti Helytörténeti Alapítvány gondozásában az Újpesti Városvédő Egyesület jelentette meg.

(g.t.)

RÁKOSLIGET SZÁZ ÉVES

Városunk XVII. kerületének egy része idén ünnepli alapításának századik évfordulóját.

A *Munkás Betegsegélyező Pénztár* kezdeményezésére 1896. december 12-én megalakult a Munkás Otthon Szövetkezet. Első elnöke **Fackh Károly** lovag, miniszteri tanácsos volt. A szövetkezet motorja, legfőbb szervezője és a kialakult Rákosliget első évtizedei legaktívabb polgára **Krüschner Jakab** ekkor.

Két évi komoly szervezőmunka után, 1899. tavaszán indult meg az építkezés, melynek eredményeként 1899. szeptember 18-án beköltözhettek a Munkás Otthon telep első lakói. Kialakulásakor köz-

igazgatási szempontból a telep Rákoskeresztúr része volt, de hamarosan megindult a küzdelem a különválásért. Ennek első állomásaként **1903-ban** a belügyminiszter 132186 I. a. 1902. sz. rendelete értelmében **Rákosliget** néven a település kisközség lett – még mindig Rákoskeresztúr részeként.

Végül **1907-ben** sikerült a teljes függetlenséget elnyerni. A BM. 31216/IV. A. 1907. sz. engedély önálló *nagyközséggé nyilvánított Rákosligetet*. Ez 1950. január 1-jéig tartott, ekkor az 1949/XXVI. törvénnyel Budapesthez csatolták, a XVII. kerület részeként.

A születésnap megemlé-

kezés-sorozat már 1997-ben elkezdődött. 1998. szeptemberében a helyi *Polgári Kör* és a *Ligeti Öregdiákok Köre* tagjainak összefogásával valamint az Önkormányzat segítségével egy emlékkövet avatott Rákosliget közönsége a kerület rész központjában, a Hősök terén.

1999-ben rendezvényssorozattal kívánunk megemlékezni az eltelt száz esztendőről. Ennek keretében január 26-tól művelődéstörténeti fotókiállítást láthattak a ligetiek a Csekovszky Művelődési Házban. Egész éven át ez a kulturális intéz-

mény lesz a rendezvényssorozat házigazdája. Március 6-18. között mintegy 25 rákosligeti művész alkotásából rendezett kiállítást a Polgári Kör. Májusban jelmezes majálist szeretne rendezni a Művelődési Ház. Szeptemberben helytörténeti kiállítás mutatja majd be az elmúlt évtizedeket – a *Rákosmenti Helytörténeti Gyűjtemény* és a ligeti lakosság anyagaiból. Kellő támogatás esetén novemberre elkészül egy monográfia Rákosligről, emléket állítva az első száz esztendőnek.

Dr. Dombóvári Antal

Felhívás – Kossuth Mauzóleum

Ahhoz, hogy a Nemzeti Panteon Alapítvány irányításával a Kossuth Mauzóleum munkálatai folyamatosak legyenek, az 1998-as támogatók példáját követőkhöz fordulunk.

Kérünk minden állampolgárt, elsősorban a Kossuth-emlékhelyek önkormányzatait, polgármestereit, képviselőit, vállalkozóit és iskolák, intézmények vezetőit, indítsanak gyűjtést a nagy államférfi, Kossuth Lajos síremléke felújítására, a megkezdett munkák befejezésére! A támogatási összeg befizethető a

Nemzeti Panteon Alapítvány számlájára:

OTP Budapest,

V. ker. fiók:

11705008-20420596

Teremtsünk apró forintjainkkal olyan alapot, amely – reméljük – kormányzati és más szervezet is arra készlet, hogy nagyobb összeggel segítsék elő a mauzóleum felújítási munkáinak mielőbbi befejezését.

Nemes felajánlásait előre is megköszönve bízunk abban, hogy Kossuth Lajos halálának 105. jubileuma évében befejeződnek a munkálatok.

Kossuth Szövetség

Hegyvidék és helytörténet II.

Új kiállítóhely a XII. kerületben

Több szempontból más a korábban megalakult helytörténeti gyűjteményekkel összevetve a mi helyzetünk. Az egykor önálló falvakból, városokból alakult kerületek helytörténeti gyűjteményei, mint például az újpesti, csepeli, pesterzsébeti, pestszentlőrinci... eleve a korábbi önálló település múltját, életformáját, anyagi és szellemi értékeit tudják

nagyon jó anyagon keresztül, gazdagon bemutatni. A Hegyvidékkal kicsit nehezebb a helyzet, hiszen e terület másképp, más városfejlődésen ment keresztül. Nem volt korábban önálló település, nem adott számunkra s a gyűjtemény számára az eleve gazdag településtörténeti és életmódbeli anyagok. Meg kellett találnunk azokat a speciális vonásokat, amelyek mentén bemutatathatók a Hegyvidék jellegzetességei. Intenzíven gyűjtenünk kell majd olyan hegyvidéki intézmények, egykori közösségek, családok tárgyait, dokumentumait, amelyek régóta itt élnek, vagy itt működtek. Fontosnak tartjuk a szóbeli gyűjtési módszert, amelyek alapján rekonstruálni lehet a Hegyvidék jellegzetes életformáit, az egykori szőlőművelő

gazdától a tehetős nyaralóig, művészekig, az állandó lakosként itt letelepedő polgárokig. A múltra vonatkozó tárgyi anyag gyűjtésében, régen itt élő családok felkutatásában, adományozók megkeresésében segítséget várunk a hegyvidéki civil szervezetektől, amelyek évek óta hatékonyan működnek, s tevékenységük során komoly sikereket

értek el mind a természeti, mind az épített környezet védelmében, lakókörnyezetünk múltjának feltárásában és megismertetésében. Terveink között szerepel a helytörténet iránt érdeklődő és azért tenni is akaró polgárokból egy Baráti Kör létrehozása, s szeretnénk működtetni egy Hegyvidéki Helytörténeti Alapítványt.

Gergely Katalin

KÓS-KÁROLY
(1883 - 1977)

Februárban és márciusban a Hegyvidéki helytörténeti gyűjtemény látogatói Kós Károly emlékkiállítást tekinthettek meg.

Óbudai Múzeum (Zichy kastély)

Vezető: Dr. Újy Írisz

Tel.: 250-1020

Cím: 1033 Budapest, Fő tér 1.

Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Szöllősy Marianne

Tel.: 06-60-335-871

Cím: 1043 Budapest, István u. 5.

Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Gönczi Ambrus

Tel.: 218-7420

Cím: 1093 Budapest, Pipa u. 4.

Kőbányai Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Juhász János

Tel.: 261-5569

Cím: 1102 Budapest, Halom u. 37/b.

Alberfalvai Iskolamúzeum

Vezető: Beleznay Andor

Tel.: 206-6419

Cím: 1116 Budapest, Pentele u. 8.

Etele Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Dr. György Lajosné

Cím: 1117 Budapest, Erőmű u. 4.

Hegyvidéki Gyűjtemény és Kortárs Galéria

Vezető: Dr. Gergely Katalin

Tel.: 201-6607

Cím: 1122 Bp., Városmajor u. 16.

Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Juhász Katalin

Tel.: 349-1501

Cím: 1132 Budapest, Váci út 50.

Rákospalotai Múzeum

Vezető: Mojzes Ildikó

Tel.: 271-8216

Cím: 1158 Bp., Pestújhelyi út 81.

Rákosmenti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Dr. Dombóvári Antal

Tel.: 256-4626

Cím: 1173 Budapest, Pesti út 113.

XVIII. Kerületi Pedagógiai Intézet és Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Pálhoffer Ferenc

Tel.: 290-5629, 295-0877

Cím: 1181 Budapest, Kondor Béla sétány 10.

Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Siklós Zsuzsa

Tel.: 281-1619

Cím: 1191 Budapest, Fő u. 38.

Pesterzsébeti Múzeum

Vezető: Dr. Bogvirka Emil

Tel.: 283-1779

Cím: 1203 Budapest, Baross u. 53.

Csepel Galéria és Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Sárkány István

Tel.: 276-7343

Cím: 1211 Budapest, Szent Imre tér 3.

Budafoki Barlanglakás Kiállítás

Vezető: Garbóci László

Cím: 1222 Budapest, Veréb u. 4.

(Kulcs a Mező u. 52. sz. alatt, Lakatos családnál)

Soroksári Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Majoros Pál

Tel.: 287-0083

Cím: 1238 Budapest, Sztás u. 105.

Ráday Mihály: Jelenetek a pesti utcán*(Budapest 1998, Karinthy Kiadó 318 p.)*

A szerzőt könyvünk borítóján – nem öröklött nemesi – egy tevékeny élet elismeréseként szerzett előnévvel ajándékozták meg: „**Városvédő**”.

Ebben az „előnévben” minden benne van. Ráday Mihály ismert televíziós személyiség, operatőr, művészettörténész, akit 1998-ban „**Európa Nostra**” díjjal tüntettek ki. Az elkötelezett városvédő, mindig az épített környezet, a műemlékek értő látója, láttatója most valami olyat mutat meg a városból, ami mellett naponta elrohanunk, de nem vesszük észre. A tömegben a pesti utcán, valóban szinte lesgett fejjel járunk.

A „jelenetek” nem az aszfalton, hanem a falakon játszódnak. E díszítmények üzenete, stílusa és anyaga olyan változatos, mint a há-

zak maguk, főváros szerte. Az épületek díszítései sokfélék: vakolatdíszek, mozaikok, domborművek, freskók, szobrok. A stílus, amelyet képviselnek, is sokféle: barokk, rokokó, derűs szecessziós alkotásokat találhatunk.

Ráday Mihály mindannyiunkat nemes kalandra hív meg: „Szeretetre méltó ez a világ. És még mindig gazdagok vagyunk, tessék csak körülnézni. Tessék kérem felemelt fejjel járni.” írja könyvének bevezetőjében a szerző.

Az előszóban személyes emlékeit meséli el. Gyermekkorától rácsodálkozó szemmel nézte Budapestet, rajongó szeretete a város iránt már akkor kialakult.

A szeretetett VÁROS érdekes, – sokszor rejtőzködő – részleteit mutatja be könyvében. Fényképezőgé-

pével járta a helyszíneket, anyagát éveken át gyűjtötte. Mint egy varázsló, a falakon látható jeleneteket rögzítette álló fényképeken, és mégis szinte filmet forgat szemünk előtt. Az ábrázolt cselekményeket a készítés időrendje helyett, irodalmi idézetekkel gyűjtötte csokorba. Tizenkilenc idézethez rendelte képeit, és ezzel a teljes emberi élet minden mozzanatát megmutatja. Nehéz bármelyik idézetet kiemelni, de talán a családi életet megmutató: „Apa olvas, anya főz,

együtt lenni jó” című Zelk Zoltán vers részlete az a gondolat, mely az emberi élet meghittségét közvetíti a hozzá kötődő képekkel.

A kötet több esetben forrásértékű. Itt jelent meg először a Budavári Önkormányzat új polgármesteri épületének fotója, melyet példás igényességgel újítottak fel. Érdemes összevetni a fotókat a valósággal.

Az összekötő szöveget N. Kós Judit remek stílussal írta meg. Teljessé teszi a kötetet az adattár, amely az utcák betűrendjében ismeret meg a legfontosabb adatokkal.

Dr. Schwarcz Katalin**Számunk képeiről**

Városunk című lapunk mostani számának képei a **Budapesti Történeti Múzeum**, a **Hadtörténeti Intézet és Múzeum**, a **Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnoka** tulajdonát képezik. A közlési lehetőségért ezúton is köszönetünket fejezzük ki.

Budapesti Honismereti Társaság

E címmel kezdődött a plakát szövege, amely hírül adta, hogy **1849. május 21**-én a kora reggeli órákban a honvédsereg visszafoglalta az osztrák megszállóktól az ország szívét. A tavaszi hadjárat Szolnoktól Komáromig tartó győzelemsorozatára ez a sikeres ostrom tette fel a koronát, ez jelentette a szabadságharc katonai-politikai csúcspontját.

A honvédsereg lendületes előretörése 1849 áprilisában döntés elé állította a magyar hadvezetést: vagy tovább üldözi és megsemmisíti az osztrák erőket, vagy visszafordul, és felszabadítja Budát. A vezérkari tisztek egy része az üldözést javasolta, a politikai-katonai vezetés (Kossuth, Görgei, Klapka) viszont főleg politikai-lélektani okokból Buda mellett döntött.

Budavár ostromgyűrűben

A magyar győzelmek hatására léptek Bécsben is: belátták, hogy egyedül képtelenek a „lázadó csordák” leverésére, ezért segítségül hívták Európa legnagyobb hadseregét, a cár százezres armádiáját. Erről a segítségkérésről a magyar honvédek akkor még nem tudhattak, így győzelmi mámorban úszva indultak április végén Komáromból Buda felé.

A magyar főszereget parancsnoka Görgei Artur tábornok, vezérkari főnöke Bayer József ezredes, tüzérségi főnöke pedig Psotta Móric ezredes volt.

A I. hadtestet a magyar lovasság főparancsnoka, Nagysándor József tábornok vezette, a II. hadtest parancsnoka Aulich Lajos tábornok, a III. hadtest élére pedig Knézich Károly állt, mivel a korábbi hadtestparancsnok, a legendás Damjanich János tábornok indulás előtt – kocsizás köz-

„Buda vára a miénk!”

Roham a Bécsi-kapu ellen (Fametszet)

ben – lábát törte, és így hosszú időre szolgálatképtelenné vált.

Végül a 15. hadosztály Kmetty György ezredes parancsnoksága alatt indult útnak. Több mint harmincezer katona és 142 tábori ágyú.

A vár osztrák védőinek száma közel ötezer fő volt – a déli határőr ezredek és olasz egységek katonái. Főparancsnokuk Hentzi Arthur debreceni születésű tábornok, a bécsi udvar fanatikusa híve. Hentzi alaposan felkészült a vár védelmére: folyamatosan, szakszerűen

erősítette a falakat, amelyeken 97 ágyúcsövet helyeztetett el tüzéllőállásba. Felégette a hajóhidat, robbantó aknákat készített a Lánchíd budai oldalán – és felszólította a lakosságot, hogy legalább kéthavi élelemmel lássa el magát.

Május negyedikén érkeztek meg Óbuda felől elsőként Kmetty huszárjai. A beérkező honvédegységek a térképen látható módon vették körbe a várat.

Aulich hadteste a Gellérthegy tövében, Nagysándor hadteste a vár nyugati oldalán fekvő Naphegy környé-

kén, Knézich hadteste a Krisztinaváros és a Rózsadomb között, Kmetty hadosztálya pedig a Vizivárosban volt.

Hosszadalmas várívás

A tüzérek a vár körüli dombokon állították fel ágyúikat: a Gellérthegy északi oldalán, a Naphegyen, a Kis-Svábhegyen és a Rózsadomb déli lejtőin.

Görgei már az első napon felszólította Hentzit a vár átadására. E dokumentumban hivatkozott ellenfele kilátástalan helyzetére, a felesleges áldozatok elkerülésére, Hentzi magyar származására, és végül méltányos, lovas elbánás ígért a hadifoglyok számára. Hentzi a háromórás határdejtű ultimátum lejártá előtt fél órával már megküldte elutasító válaszát, amelyben leszögezte: „*Nem vagyok magyar, hanem svájci származású honosított osztrák!*” Azt is közölte, hogy a várat nem adja át, és ha Görgei ágyúzatni kezdi, akkor ő Pestet fogja lövetni!

A levélváltás után eldőlt a magyar ágyúk, és Kmetty honvédei rohamra indultak a Duna-parti vízmű torlaszai ellen. Ez a háromszori sikertelen támadás több mint száz honvéd életét követelte. Az ostromzajra kijöttek a Duna-partra a pesti polgárok, és lelkesen éljeneztek a honvédeket. Ez annyira felbosszantotta Hentzit, hogy közéjük lövett, este pedig két órán keresztül bombázta a „*rebellis várost*”. Ezt látva a helyi polgárok küldöttséget menesztettek hozzá, kérve, hogy kímélje meg testvérvárosukat. Hentzi felolvasta nekik Görgei ultimátumát és a saját válaszát, majd hozzáfűzte, hogy a várat az utolsó emberig védeni fogja, és ha kell, végül önmagával együtt a levegőbe röpíti a

Hentzi ágyútüzének következménye – a pesti Újvásártér (Köbl Simon József festménye)

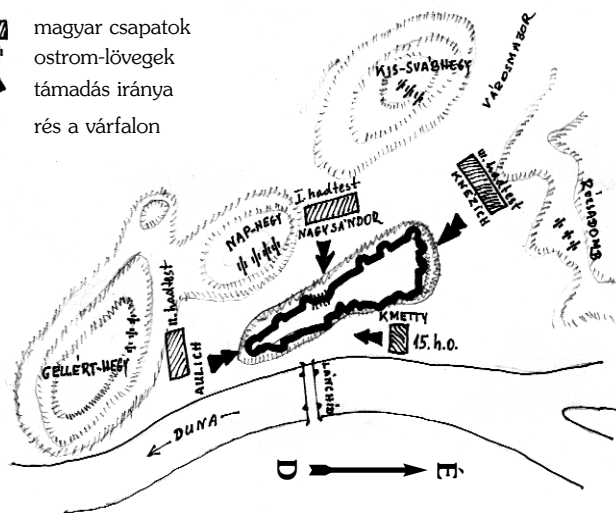

➔ Lánchidat is. Mivel a vár „mentéből való” elfoglalása nem sikerült, Görgei nehéztüzérséget kért Komáromból a módszeres várostromhoz. Május 5-16. között lényegében mindkét fél felkészült a döntő összecsapásra: Hentzi tovább erősítette a falakat, és reménykedett a felmentő csapatokban – miközben a magyar tüzércsapásokra Pest bombázásával „válaszoltatott”.

Május 7-én megengedte, hogy másnap este hét órakor a polgári lakosok elhagyhassák a várat. Ezzel a lehetőséggel mintegy háromszáz ember élt. Május 11-én a Vizivárosban az osztrákok kitörési kísérletét hiúsították meg Kmetty honvédei, 14-én pedig a csepeli hajóhidat sikerült megmenteni, melyet az osztrákok égő hajók leúsztatásával próbáltak felgyújtani. Az ostromló honvédseregek ezalatt tüzéségi tűzzel, színelvtámadásokkal nyugtalanították a védőket, és továbbbepítették állásaikat.

Görgei főhadiszállása a Krisztinavárosból a Városmajorba költözött, de mivel itt is „belőtték” az osztrákok, ezért a távolabbi zugligeti Laszlovszky-majorba, majd a svábhegyi Óra-villába ment át. A nehéz ostromágyúk elhelyezése után május 16-án reggel négytől este hatig dörögtek a magyar ágyúk. Este hét óra tájban lángba borult a királyi palota is. Éjfélkor Görgei parancsára rohamra indultak a honvédek. Hamarosan kiderült azonban, hogy az ostromlók rövidiek, a lőtt rések meredek törmelékein pedig lehetetlen feljutni a várba. Ezért a rohamot lefűjták. Hentzi ekkor döbönt rá arra, hogy a döntő támadás valószínűleg a nyugati oldalon várható, ezért minden eszközzel annak megerősítését szorgalmazta.

- magyar csapatok
- ostrom-lövegek
- támadás iránya
- rés a várfalon

Budavár ostroma – 1849. május 4-21.

A végső roham

18-án éjjel egy magyar „álroham” nyugtalanította a védőket, majd 21-én hajnali három órakor eldőrdült az általános rohamra hívó ágyúszó. A faltörő ostromlövegek most már alaposan előkészítették a fehérvári kapu környékét, nagy rést vágva a falakon. Ezen keresztül a honvédeknek sikerült betörniük a várba, ahol szerencsésükre az olasz nemzetiségű katonák gyorsan megadták magukat, sőt egyes emlékezők szerint még segítettek is felhúzni a falra igyekvő honvédeket. Fél ötkor Nagysándor tábornok már a Szent György téren firkantotta egy papírra gyorsjelentését a főparancsnoknak: „Honvédeim úgy küzdenek, mint az oroszlánok! 11 zászlóalj

van a várban!”

A végső összecsapásban maga Hentzi is személyesen vett részt: katonáival együtt tolt az ágyúkat új állásba, majd kivont karddal vezette a rohamot a honvédek ellen. Eközben érte a halálos haslövés, de még ekkor is azt kiabálta: „Csak előre! Rohamra fiúk! Kell, hogy kidobjátok őket!”

Közben a III. hadtest csapatai a Bécsi-kapu környékén védekező határőröket szorították vissza a Szentháromság tér felé, Kmetty pedig a Duna-part felől tört be a várba.

Ebben a végső esetben Alnoch ezredes a Lánchíd robbantó aknához rohant, hogy teljesítse Hentzi végakarátát, a híd helyett azonban csak saját magát sikerült elpusztítania...

A győzelem gyümölcsei

Reggel hét órára megszünt a védők ellenállása: Az összeírások szerint az osztrákok összeszetesége: 710 ember és 15 ló, fogásba esett 113 tiszt és 4091 főnyi legénység. Jelentős volt a hadizsákmány: 248 ágyú, 5000 puska, több ezer mázsa lőpor, 276 „cs. k. szolgálati ló” és 320 ezer forint készpénz.

Magyar részről elesett 368 katona, megsebesült 676 fő. A halottakat a mai BAH-csomópont közelében lévő temetőben temették el. A harcok során közel hatszáz ház sérült meg Pest-Budán. A kormány Görgeit altábornaggyá léptette elő, és a legmagasabb kitüntetést ajándékozta neki. Kossuth kezéből azonban Görgei nem volt hajlandó átvenni a katonai érdemrend nagykeresztjét...

Budavár sikeres megvívására emlékeztetnek: a déli bástya falán a bécsi légionisták kétnyelvű márványtáblája, a legifjabb honvédek emlékére állított kopjafa, a fehérvári kapu mellett állított emléktábla, Görgei tavaly avatott impozáns lovas szobra, a Dísz téren álló győzelemi szobor, és az a rendelkezés, amely szerint a rendszerváltás óta május 21-e a Magyar Honvédség Napja.

Dr. Tóth József

Egy-két gondolat a „Városunk” januári számához: a harmadik oldal első mondathoz, pesti lakosként 40 (negyven) verset nem itt írt! (Debrecen, Dunavecse, stb.) Harmadik oldal második hasáb közepe: ...fényképét díszkivilágítással... helyesen: Barabás Miklós 1847-es felnagyított rézkarcát stb... Harmadik oldal, harmadik hasáb első-második sor: a

Olvasóink írták

„Forradalmi Csarnok”-ban lévő vörösmárvány „Közvélemény Asztala”-ra felállva szavalta Petőfi legelőszőr a „Talpra magyar”-t. Harmadik oldal, negyedik hasáb, negyedik sor: „A család fegyvertagja”...? nem értem! Petőfi István rangja: honvédszázados (1849. július 1.). Negyedik hasáb

alulról az ötödik sor: ...édesapja 1849. március... helyesen: 1849... Harmadik oldal, harmadik hasáb, alulról a második sor: Endrödre menekítette... helyesen: Erdődre... Negyedik oldal, első hasáb közepe: Petőfi szülei 1791 augusztusában születtek és 1849-ben négy hónapon belül halt meg az apa, anya és a költő fiuk.

Birkli László

➔ **Válasz
Birk László
észrevételeire:**

Örömmre szolgál, hogy az 1848-49-es témakör lelkes kutatója, eredményes gyűjtője, több sikeres kiállítás rendezője - bokros elfoglaltságai mellett - figyelemmel kíséri a Városunkban megjelenő, 150. évfordulóval kapcsolatos cikkeket is.

Köszönöm Birk Lászlónak, hogy Petőfivel foglalkozó írásommal érdemben foglalkozott: kijavított néhány félreérthető elírást (pl.

a költő fényképe helyett „arcképe”, a Petőfi-család „fegyvertagjai” helyett „felnőtt férfi tagjai”, összecserélt számoknál 1489 helyett 1849, és Endröd helyett Erdőd), valamint kibővítette néhány részlettel a cikket pl. Petőfi és szüleinek halála, István öccsének júliusi katonai rendfokozata).

Tudom, hogy sok egyéb részlet is közérdeklődésre tarthatna még számot, de figyelembe kellett vennem a terjedelmi korlátokat.

Dr. Tóth József

KOSSUTHFALVA I.

Pesterzsébeti Kossuth-émlékek

A mai pesterzsébeti Vécsey, Knezich, Dessewffy, Ady Endre utca helyén kialakult településmag első lakosai állítólag a Vécsey utcában levő, később 48-as vendéglőnek nevezett helyiségben rendezett összejövetelen határozta el, hogy településüket Kossuth Lajosról fogják elnevezni.

Köztük volt **Biroy Béla** nevű telepes, a szabadságharc résztvevője, aki a telep alapját képező 123 kh. területű földet megvette Lőwy Mórtól. 1870-ben kezdte meg a parcellázást, majd a következő évben levelet írt az emigrációban élő politikusnak: egyezzen bele, hogy a telepet róla nevezzék el.

Ugyanakkor jelezte szándékát, hogy az egyik parcellát Kossuthnak ajándékozza. Feleségével együtt az ajándékozási szerződést is elkészítette. Kossuth, szokása szerint, azonnal válaszolt, a mai olvasót is megható szavakkal: „*Én nem szoktam ajándékot elfogadni. Nem vagyok eléggé gazdag, hogy tehessem.*” Azt javasolta, hogy a róla elnevezett telket – amely a

mai Nagysándor és Knezich utca sarkán álló saroktelek volt – inkább valamilyen 48-as hős családjának ajánlják. Így kapta meg a telket **Sebes Emil** fiúárva-ja. Az alábbiakban kivonatolva közöljük Biroy és Kossuth levélváltását. (Az eredeti leveleket az Országos Levéltár őrzi, a Ballagi Adárféle gyűjteményben.) *A választ az utókor Kossuthfalva alapítólevelének tartja.*

„Mélyen tisztelt nagy hazafi!

Mint egyike számos igaz tisztelőinek, felkeresem a soraimmal távolból, azon reményben, hogy beleegyezésével találkozand ama honfíui elismerés és hálaérzet szülte szándékom, miszerint az általam Pest tözsomszédságában, gubacspusztai birtokomon telepített mintegy 300 házhelyet számláló új helység, szeretett hazám legnagyobb fiának világszerte ismert, a haza milliói által áldott és becsült nevét „Kossuth” viselhesse. (Folytatása következő számunkban – szerk.)

Dr. Bogyrka Emil

Helytörténeti oktatócsomag

Pestszentlőrinc – Pestszentimre

Ma, amikor a „világpolgárrá lenni” gondolata egyre nagyobb teret hódít, és igyekszünk minél előbb az egységes Európa tagjainak sorába kerülni, nem szabad feledésbe merülnie annak a ténynek sem, hogy önálló történelemmel, önálló nemzeti tudattal és saját évezredes kultúrával rendelkező nép vagyunk.

Joggal merül fel az oktatásirányításban az a szándék, hogy emberré válásunk legfogékonyabb idején, a gyermekkorban, elmélyítsük az „én közétek tartozom, szeretek itt élni” érzését, kötődését. Egyértelmű ugyanis, hogy az én családom, az én otthonom tudata és szeretete megalapozza az otthonunk, Magyarországot tudatát és szeretetét.

A segítségadás szándéka vezetett minket, a XVIII. kerületi Pedagógiai Intézet és Helytörténeti Gyűjtemény munkatársait (dr. Téglás Tivadart, Téglás Tivadarnét valamint Pándy Tamást), amikor helytörténeti olvasókönyvet készítettünk kerületünk tizenéves diákjai számára. Az olvasókönyv több, mint egyszerű információ-együttes. Aki végiglapozza a háromszáz oldalas kiadványt – amely első egységében Pestszentlőrincel, második egységében Pestszentimrével foglalkozik – a kétszáz fotót és tíz térképet is megismerheti különböző történelmi periódusokról. Amitől az olvasókönyv valóban iskolai munkára hangolható, az egyes olvasmányokat követő kérdés- és feladatrendszere, amely hol egyéneket, hol csoportokat szólít meg. Ezek között találhatunk kutatómunkára, városnézésre, gyűjtögetésre invitáló ötlet sorokat, no meg az ér-

deklődőknek otthonra szánt logikai fejtörőket.

A szerzők, noha kronológus sorrendben követték az ország történelmi eseményeit, nem ragadtak le csupán a történelmi múlt és jelen országos történelméről, hanem üdítő és hasznos ismereteket nyújtanak azokról a híres-neves személyiségekről is, akiknek élete valamilyen módon a hajdani Pestszentlőrinchez, Pestszentimréhez kötődött. Így nyílik lehetőség a történelmen kívül a magyar irodalomhoz, a képzőművészethez, a természettudományokhoz (fizika, földrajz, biológia) is kapcsolódást nyújtani. Nem mostoha gyermekek a helyi egyházak sem, amelyek történetéről ugyancsak megtudhatják a legszükségesebbeket az érdeklődők.

Felmerülhet a fejcsováló kérdés, ti. hogy a megnyírt órákeretek lehetővé teszik-e egy ilyen háttérkönyv megtanítását? Itt azonnal helyesbíteniünk kell. Nem megtanításról, hanem a lehetőségekhez mért használatról van szó! Ezt az elképzelést ismertettük azokban az ajánló sorokban, amelyeket az olvasókönyv mellékleteként készített Tantervi ajánlóban is megfogalmaztunk.

„*Elképzelésünk, az ismeretek »morzsánkénti« adagolása, ott és olyan mennyiségben válogatva a felkínált anyagokból, ahol és ahogyan a szaktanár elképzeléseinek, egyéniségének a legalkalmasabb.*”

Ez az oktatócsomag – amely érdeklődés esetén diafilmmel is bővíthető – némiképp kísérlet arra is, hogyan birkózhat meg az iskola egy újabb, de valóban nemes ügyet szolgáló feladattal.

Téglás Tivadarné

Spira György: A pestiek Petőfi és Haynau között

(Enciklopédia Kiadó, 1998., 826 p.)

Még unokáink is olvasni fogják – bizvást állíthatjuk ezt Spira György könyvéről, mely minden túlzás nélkül messze kiemelkedik az 1848-49-es forradalom és szabadságharc 150 éves jubileuma alkalmából szép számmal megjelenő kiadványok közül.

Minek köszönhető ez? Nemcsak annak, hogy a korszak elismert kutatójaként szerzőnk eddigi tudományos munkássága összegzésének tekinthető. Kiemelkedő jelentősége legalább annyira Spira György egyéniségében rejlik. Írói stílusa a korszak történetének száraz adathalmazait felelteti velünk – a történelem emberi sorsok és döntések sorozataként jelenítődik meg előttünk. Könyve

Buda, Pest és Óbuda 1848-49. évi „krónikáját” tartalmazza.

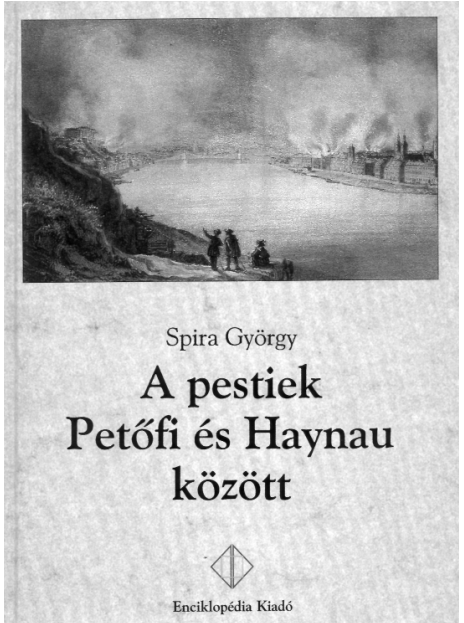
Testes kötetét gyanakodva vettem kézbe – első alkalommal. Egy konkrét esemény kapcsán kerestem háttér-információkat. Meglepve tapasztaltam, hogy több, mint egy óra múltán is csak vonakodva csuktam be könyvét, noha a keresett adatokat már az első nekifutásra megtaláltam.

Szerzőnk tudatosan személyekre építve tárgyalja a szabadságharc fővárosának történetét. Különösen nyilvánvalóvá válik ez, ha megtekintjük a kötet végén elhelyezkedő, „Foglalat” címet viselő viselő tartalomjegyzéket. Könyvének minden egyes főbb egysége két történelmi személyiség ne-

vét tartalmazza: például Batthyány és Kossuth között; Kossuth és Windisch-Grätz közt...

194 autentikus képpel találkozhatunk itt. A képek sorozata Petőfi Sándorról készített litográfiával kezdődik, és Batthyány Lajos kivégzését bemutató litográfiával végződik – követ-

ve a könyv szerkezeti felépítését. A szereplők és krónikások – valamint a színhelyek – külön mutatók segítségével könnyen megtalálhatók, a szakmai kutatókat tiszteletre méltó jegyzetappará-

tus segíti.

Kötetének kiadását mind-egyik jelentősebb alapítvány és bizottság támogatásával segítette, beszerzését – mondani se kell – csak ajánlhatjuk olvasóinknak.

[gábrriel]

Pályázati felhívás

Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc 150. évfordulóján a Kossuth Szövetség pályázatot hirdet általános és középiskolák tanulói, egyetemi és főiskolai hallgatók részére.

A pályázat célja: Emlékezni a szabadságharc két tábornokára: Bem József-re, születésének 205. évfordulójára; Damjanich Jánosra, születésének 195. évfordulójára tiszteletére; valamint Petőfi Sándor halálának 150. évfordulójára.

A pályázat témája:

1. Mit jelent nekem ma Bem József példája?
2. Mit jelent nekem ma Damjanich János példája?
3. Bem József (vagy) Dam-

janich János életútja.

4. Petőfi a közgondolkodásban.

A pályázat műfaja lehet vers, próza vagy képes album, de mindenki csak egy műfajjal és egy témában pályázhat. A terjedelmet nem határozzuk meg, de gépelt szöveggel kérjük.

A pályamunkán tüntessék fel nevüket, életkorukat, lakcímüket, évfolyamukat, osztályukat, iskolájukat, intézményük nevét és címét, a segítő tanár nevét!

A pályamunkákat – folyamatosan – 1999. május 15-ig lehet megküldeni a Kossuth Szövetség címére: 1084 Budapest, Déri M. u. 3. Díjazzuk a pályamunkákat,

Tudományos konferencia

A **Hadtörténeti Intézet és Múzeum 1999. május 19-20-án** kétnapos nemzetközi tudományos konferenciát szervez a Magyar Honvédség Napja (Buda visszafoglalása) 150 éves jubileuma alkalmából.

A konferencia témája: **A szabadságharc katonai története az új kutatások ismeretében.**

Kiemelt altémája: külföldiek részvétele a magyar szabadságharcban.

A konferencia előadói: a korszak neves magyar kutatói valamint olasz, német, lengyel, török és erdélyi történészek.

A konferencia helyszíne: Hadtörténeti Intézet és Múzeum (1014 Budapest, I. Kapisztrán tér 2-4., Színházterem.)

Információ: dr. Bóna Gábor ezredes, a Hadtörténeti Intézet igazgatója, Lovász Dezsőné munkatárs, tel./fax: 06-1-212-0286.

a Kossuth-gyűjteményben helyezük el, s a legjobbakból részleteket is közlünk a Hírlevélben, Évkönyvben.

További információ: tel./fax: 06-1-313-7975.

Kossuth Szövetség

Felelős szerkesztő: Gábrriel Tibor
Szerkesztőségi tel.: 235-4500/4084; 235-4538, fax: 235-4408
Kiadja a Budapesti Honismereti Társaság
(1096 Budapest, Thaly Kálmán u. 28., tel.: 215-5795)
és a Budapesti Történeti Múzeum.
Nyomás: Oliton Kft., ISSN 1418-4273

Ingyenes lapunk kereskedelmi forgalomba nem kerül, megtalálható a budapesti kerületek múzeumaiban, helytörténeti gyűjteményeiben és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi fiókjában.
Megjelenését a Budapesti Történeti Múzeum, a Fővárosi Önkormányzat Kulturális Ügyosztálya és a budapesti kerületek önkormányzatainak támogatása teszi lehetővé.